

Biernat, Andrzej

"Listy, t. 1, cz. 1-2", Józef Kalinowski (O. Rafał od św. Józefa OCD), wyd. Czesław Gil OCD, Lublin 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/2, 436-437

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Tak uzyskany intelektualny portret Rzewuskiego ujawnia szereg rysów dotychczas niezauważanych. Ten skrajny konserwatysta był często wnikliwym obserwatorem życia społecznego, ostrym krytykiem przemian kapitalistycznych, nie oszczędzającym jednak wielu tradycyjnych instytucji. W świetle utartych ocen niektóre jego opinie są zaskakujące.

Zainteresowania Rzewuskiego i stan źródeł wpłynęły na nierównomierny stopień opracowania wyodrębnionych przez autora działów jego filozofii. Można zastanawiać się, na ile myśl Rzewuskiego jest podatna na takie zabiegi systematyzujące, zmuszające często, o czym wspomina sam autor, do znacznych ekstrapolacji.

Warto zwrócić uwagę na próby nowego ujęcia szeregu kwestii związanych z działalnością Rzewuskiego (m.in. działalność na dworze Paskiewicza), zwłaszcza zaś problemów współczesnych reakcji na jego twórczość (dyskusja wokół „Mieszkań obyczajowych”).

T. K.

Józef Kalinowski (O. Rafał od św. Józefa OCD). *Listy*. t. I, część 1: 1856—1872, część 2: 1874—1877, wyd. Czesław Gil OCD, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, „Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w Polsce” t. VIII, Lublin 1978, s. 444, 377.

Droga życiowa autora omawianych listów jest dość typowa dla tej generacji synów szlacheckich, którzy wkraczali w dorosłe życie w połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia ale jednocześnie niezwykła ze względu na jej dalszy bieg.

Urodzony w 1835 r. w Wilnie po ukończeniu wojennej szkoły inżynierii w Petersburgu rozpoczął karierę oficerską w armii carskiej, skąd wziął dymisję w 1863 r. by następnie zostać naczelnikiem Wydziału Wojny powstańczego Wydziału Wykonawczego Litwy, a w schyłkowym okresie powstania na Litwie jego kierownikiem. Aresztowany w marcu 1864 r. został skazany na karę śmierci, którą zamieniono następnie na dziesięcioletnią katorgę syberyjską, zastąpioną po kilku latach przez zesłanie. Na ziemi polskie powrócił w 1874 r. i następnie objął posadę wychowawcy syna Władysława Czartoryskiego, młodego ale ciężko schorowanego Augusta, z którym wyruszył w podróż po kurortach Europy w poszukiwaniu zdrowia. Po rezygnacji z posady wstąpił w 1877 r. do zakonu karmelitów bosych, gdzie przybrał imię zakonne Rafał od św. Józefa i w którym pełnił m.in. funkcję przeora klasztoru w Czernej koło Krakowa. Umarł w 1907 r. w opinii świętości.

Z całego okresu życia zachowało się około 800 listów pisanych przez Kalinowskiego. Omawiany tom przynosi ich ponad 400 z okresu przedzakonnego. Najliczniejszą i zarazem najcenniejszą jak się zdaje z punktu widzenia historyka grupą jest zbiór ponad 200 listów pisanych z drogi na katorgę, z samej katorgi w Usolu niedaleko Irkucka a następnie z zesłania (Irkuck, Perm). Jest to jak dotychczas bodajże najliczniejszy opublikowany zbiór korespondencji zesłańca, zapisującego swe wrażenia na gorąco, stanowiący swego rodzaju relację mniej lub bardziej ograniczaną przez cenzurę z codziennego życia w przymusowym miejscu przebywania. Znaleźć więc można tutaj informację o życiu codziennym zesłańców, zwłaszcza Polaków, o sposobach i drogach urządzania się w tych nowych i nieznanych warunkach, o udziale ich w życiu gospodarczym zacofanego regionu, wreszcie o działalności Towarzystwa Geograficznego i innych przedsięwzięciach naukowych przyrodników-zesłańców. Adresatami listów z tego okresu była przede wszystkim rodzina i Ludwika Młocka. Druga duża grupa listów pochodzi

z okresu gdy Kalinowski był wychowawcą Augusta Czartoryskiego. W tym przypadku adresatami korespondencji oprócz rodziny był jego pracodawca Władysław Czartoryski oraz przyjaciele z zesłania, jak np. Jakub Gieysztor czy Feliks Ziennikowicz. Pisane w większości z uzdrowisk (m.in. Mentony i Davos), ale także Paryża, otracały się w kręgu problemów zdrowotnych i bytowych podopiecznego, ale przynoszą także nieco informacji o życiu emigracji we Francji.

A. B.

Historia XIX i XX wieku. Studia i szkice. Prace ofiarowane Henrykowi Jabłońskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. Komitet Redakcyjny: A. Garlicki, J. R. Szaflik, M. Wojciechowski, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław—Warszawa—Krańków—Gdańsk 1979, s. 252.

W omawianym tomie znalazły się prace współpracowników Jubilata z Instytutu Historycznego UW, z którym związany jest od lat bez mała 30, Jego uczniów i — co najbardziej interesujące — przedstawicieli najmłodszej generacji historyków, będących uczniami jego uczniów czyli tymi, którzy stanowią niejako wtórny owoc prowadzonych w Instytucie Historycznym przez lat ponad dwadzieścia seminariów magisterskiego a przede wszystkim doktorskiego. Zamieszczone tu studia i szkice, jak to zwykle bywa w tego typu publikacjach, dotyczą różnorodnej problematyki. Znajdują się więc tu prace z zakresu historii politycznej, gospodarczej, społecznej, historii historiografii, metodologii czy historii myśli. Zdaniem redaktorów ta różnorodność oddaje w jakimś stopniu zakres zainteresowań Jubilata, trzeba jednak zauważyć, że nie tylko tych badawczych czy szerzej mówiąc naukowych, ale także politycznych, państwowych i społecznych.

Artykuły A. Chojnowskiego o ukraińskim szkolnictwie wyższym w Drugiej Rzeczypospolitej i T. Piotrkiewicza o Ukraińcach na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” korespondują z rozprawą Jubilata, która stała się podstawą Jego habilitacji a była poświęcona polskiej autonomii narodowej na Ukrainie. „Józef Piłsudski w Tymczasowej Radzie Stanu” (T. Nałęcz), „Udział chłopów w działalności organizacji paramilitarnych” (T. Krawczaka) i po części studium P. P. Wierzchowicza o biskupie Eulogiuszu i oderwaniu Chełmszczyzny, są to nowe przyczynki do „Narodzin Drugiej Rzeczypospolitej”. Problematyka ruchu robotniczego, która zawsze była bliska Jubilatowi znajduje swój wyraz w szkicach A. Żarnowskiej o społecznych rodowodach miejskich skupisk proletariackich w Królestwie Polskim, J. Kancewicza o masowych akcjach politycznych w Królestwie Polskim w ostatnich latach XIX w. czy w artykule M. Wierzbickiej o argumentach z historii narodowej w publicystyce I Proletariatu. Z zainteresowaniami dotyczącymi walk narodowo-wyzwoleńczych, które legły u początków kariery naukowej Jubilata koresponduje szkic J. Skowronka o stanowisku Polaków do Ligi Prizreńskiej i albańskiego ruchu narodowego. Związki Profesora z socjologią (a wśród swoich mistrzów wymienia On S. Czarnowskiego) znajdują wyraz w rozprawach J. Halbersztada o problematyce „elit władzy” i P. Wróbla („Organisation Consul-tudium za-bójstwa politycznego”). Przechodząc na inne pola działalności, związków z początkami pracy społecznej i politycznej dopatrzeć by się można w artykule E. Mazur o realizacji programu spółdzielczego w międzywojennej Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, zaś z działalnością ministerialną w szkicu B. Bartosiewicza o polityce oświatowej stronnictw ludowych w pierwszych latach Polskiej Ludowej. W tomie ponadto zamieszczony został syntetyczny szkic I. Piet-